PLAN FOR LESE- OG SKRIVEOPPLÆRING

GRUNNSKULEN

I SELJORD KOMMUNE

Utgåve for skuleåret 2010-11, pr. 31.5.2010

Innleiing

Læreplanen for grunnskulen og vidaregåande opplæring, Kunnskapsløftet, byggjer på at alle elevane skal tileigne seg grunnleggjande dugleik som å kunne lese, rekne, uttrykke seg munnleg, uttrykke seg skriftleg samt å kunne bruke digitale verktøy.
Plan for lese- og skriveopplæring i Seljord kommune skal sikre at elevane får ei god opplæring i lesing og skriving. Planen skal vere eit hjelpemiddel for læraren og skulen i arbeidet med å utvikle elevane til å bli gode lesarar og tekstskaparar.
Målet med planen er at undervisninga skal vere heilskapleg og sikre god fagleg progresjon.

Det er viktig å presisere at denne planen dekker berre måla for lese- og skriveopplæringa. Det er ikkje ein dekkande plan for alle måla i norskfaget i Kunnskapsløftet.

Planen byggjer på Plan for språkstimulering i barnehagane i Seljord, og trekker viktige prinsipp om språkstimulering vidare frå førskulealder og opp i skulestega. Lokalt kulturstoff vil vere ein viktig del av fagstoffet også i skulen.

Den fyrste lese- og skriveopplæringa har stått i fokus gjennom lang tid, men den *andre og tredje* leseopplæringa er like viktige for at barn og unge skal få fullt utbytte av arbeid med tekst. Når lesekoden er knekt, er det tid for nye utfordringar. Då skal den nye dugleiken bli utvikla for å lese for ulike formål, både oppleving og læring. Å arbeide med lesestrategiar blir difor viktig slik at elevane lærer å skilje mellom ulike teksttypar og måten å lese på. Ein fullt utvikla tekstkompetanse inneber m.a. evne til å kunne lese bilete og digital tekst.

Planen skal gje føringar for arbeidet med språkstimulering og den fyrste og seinare lese- og skriveopplæringa i heile grunnskulen. Den gjev og føringar for arbeidet med kartlegging og registrering av språk- og leseutvikling, førebygging av språkvanskar og hjelpetiltak på ulike nivå.
Dei grunnleggjande dugleikane skal integrerast i alle fag på alle nivå.

Prinsipp om tilpassa opplæring er eit viktig grunnlag for å forstå planen; elevane skal oppleve meistring og få lese- og lærestoff på sitt eige nivå. Nivåforskjellane blant elevane på stega blir tydelegare etterkvart, og det er nødvendig å ha sterkt fokus på TPO og individualisering, både for dei sterke og svake lesarane, uavhengig av klassesteg.

Nynorsk er hovudmålet i Seljord, og det må kome til uttrykk gjennom val av litteratur, forfattarar og arbeidsmateriell.

Planen er utvida frå 2010 til og å gjelde ungdomssteget.

I tillegg er planen sett inn i ein fagperm for alt pedagogisk personell i grunnskulen i Seljord.
Vi har og vald å leggje inn ein egen plandel for læringsstrategiar.

Planen vil bli revidert i løpet av 2010-11.

Lese- og læringsstrategiar

Lesing er dugleik som er under utvikling heile livet, heilt frå barnet har forstått det alfabetiske prinsippet eller har ”knekt lesekoden” som vi ofte seier, til lesing blir ein automatisert dugleik og eit læringsverktøy for lesaren. Først lærer barnet å lese, deretter les barnet for å lære.

Fleire faktorar er sentrale i leseutviklinga. På den eine sida er lesing ein teknisk dugleik, ein avkodingsdugleik som skal lærast og meistrast. På den andre sida har lesing ein språkleg komponent der språkleg dugleik og bakgrunnskunnskapar sikrar at lesaren forstår kva teksten handlar om. Men i tillegg til desse to faktorane **avkoding og forståing**, er godt utvikla lesedugleik også eit spørsmål om korleis lesaren meistrar å **organisere kunnskapane**.

Målet er at lesing skal utvikle seg til å bli eit verktøy for kunnskapstileigning.
Ein dyktige lesar har utvikla god innsikt i eiga lesing. Lesaren vel lesemåte alt etter kva for eit formål lesinga har. Lesaren er reflektert, er medveten om kva han/ho forstår og ikkje forstår, og ny kunnskap blir mellom anna kopla saman med elevens eigen bakgrunnskunnskap. For at dette skal lykkast, må eleven ha utvikla gode **lese- og læringsstrategiar** som lettar arbeidet med å organisere kunnskapane. Meistring av ulike lesestrategiar medfører at elevane kan bruke varierte lesestrategiar for å lese ulike typer tekstar i ulikt tempo, og læringsstrategiar er framgangsmåtar elevane brukar for å organisere eiga læring, strategiar for å planlegge, gjennomføre og vurdere eige arbeid.

I følge Kunnskapsløftet skal elevane kunne velje hensiktsmessige lese- og læringsstrategiar. Det vil seie at elevane må få undervisning og trening i å tileigne seg gode lese- og læringsstrategiar.

Lese- og skriveteori

Å lære barn å lese er skulens viktigaste oppgåve. For å lære å lese, må barna forstå nytten og oppleve gleda ved lesing. God lesedugleik opnar vegar inn til kultur, litteratur og kunnskap på alle fagfelt. I tilegg opnar det vegen til større valfridom når det gjeld utdanning og framtidige yrkesval.
Ein enkel definisjon av lesing er *lesing = avkoding x forståing x motivasjon.*
Kåre Kverndokken, Høgskulen i Vestfold, har lagt inn ein dimensjon i tillegg til avkoding og forståing og motivasjon, nemleg *empati*. I dette ligg det ei forståing av at å vere ein reflektert lesar, krev innleving og evne til å leve med i teksten.

Lesing og skriving byggjer på dagleg tale. Forståing av kva ord, bokstavar og lyder er, kan bli styrka av leikeskriving. Eksperimentering med skriving kan gje barna behov for å vite korleis dei ulike lydane og deira bokstav skal skrivast. Når barn byrjar å skrive, seier dei ordet og høyrer samstundes lydane i ordet. Dette gir den fyrste forståinga av at kvar lyd har eit teikn. Den same forståinga treng dei for å lære å lese. Lese- og skriveopplæringa må gå parallelt, slik at utviklinga på dei eine området forsterkar og utvidar utviklinga på det andre området.

Leseopplæring er ikkje berre begynnaropplæring. Målet med begynnaropplæringa er at elevane skal utvikle flytande lesing, slik at dei etter dei fyrste skuleåra skal ha lært seg å lese reint teknisk. Den andre og tredje leseopplæringa inneber at skulen også skal undervise elevane i å bruke ulike lesestrategiar til ulike typar tekstar, kritisk vurdering av tekstar, sjangerkunnskap og ikkje minst å tilegne seg kunnskap frå tekstar dei les.

Dette betyr at leseopplæringa skal gå føre seg gjennom heile grunnskulen og i alle fag.

Leseteori- nokre enkle modellar

Barn si leseinnlæring fylgjer ei trinnvis utvikling

Stadium i lese – og skriveutvikling

Lese- og skriveutvikling følgjer same utviklingsveg, men skriveutviklinga er lettare å observere og kjem utviklingsmessig fyrst. Utviklinga er stort sett lik frå barn til barn, men det kan variere når barna er i dei ulike fasane.

LESEUTVIKLING

Logografisk lesing:
Barnet kjenner att ein del ord sin visuelle eller grafiske form. Døme: kan vere eige namn eller kjende logoar, t.d. Coca Cola eller Mc Donalds. Logografisk lesing har ingen ting med ”ekte” lesing å gjere, og barnet er enno langt frå å knyte bokstavar til lydar.

Fonologisk lesing:
Barnet har knekt lesekoden og forstår det alfabetiske prinsippet. Barnet les sakte og artikulerar kvar lyd tydeleg medan det les.

Ortografisk lesing:
Barnet har etter kvart opparbeidd kunnskap om skrivemåten til ein del ord. Ikkje lydrette og høgfrekvente småord som jeg, om, som o.l. blir leste som dei blir sagt, og ikkje i samsvar med skrivemåten.

Spesialisert /fleksibel ortografisk lesing:
Eleven skiftar strategi etter behov. Nye, lange og ukjende ord blir lest fonologisk, medan dei fleste orda er så godt kjende at dei blir avkoda meir eller mindre direkte. Eleven utviklar og lesestrategiar som passar til ulike føremål. Døme er såkalla skumlesing.

SKRIVEUTVIKLING

Leikeskriving:
Barnet etterliknar skrift og teikningane barnet lagar inneheld ofte symbol som liknar skriftteikn. Etter kvart kan barnet skrive lange rekker av bokstavar. Barnet har enno ikkje forståinga av at bokstavane representerer lydar.

Logografisk skriving:
Barnet kan skrive enkelte namn etter minnet. Barnet har etablert minne om enkelte ord sin grafiske form, men har ikkje knekt koden for samanheng mellom bokstav og lyd.

Fonemorientert skriving:
Enkeltlydar er fonologisk riktig skive. Barnet prøvar å skrive ord, men klarar berre å identifisere nokre av lydane og skriv berre vilkårlege bokstavar.

Fonologisk skriving:
Barnet meistrar samanhengen mellom lyd og bokstavteikn og arbeider aktivt med lydanalysen medan det skriv. Orda blir skrive lydrett og utan omsyn til ortografiske reglar.

Ortografisk skriving:
Barnet gjengir tale på automatisert måte og tek også omsyn til spesielle ortografiske forhold. Barnet nyttar andre strategiar enn reint fonembaserte.

(Spear-Swerlinge, Sternberg, 1994)

Normalutvikling for 1. –7. klasse

Lesetrappa
Frå boka "Lese og skriveopplæring i grunnskolen"
av Gerd B. Salen

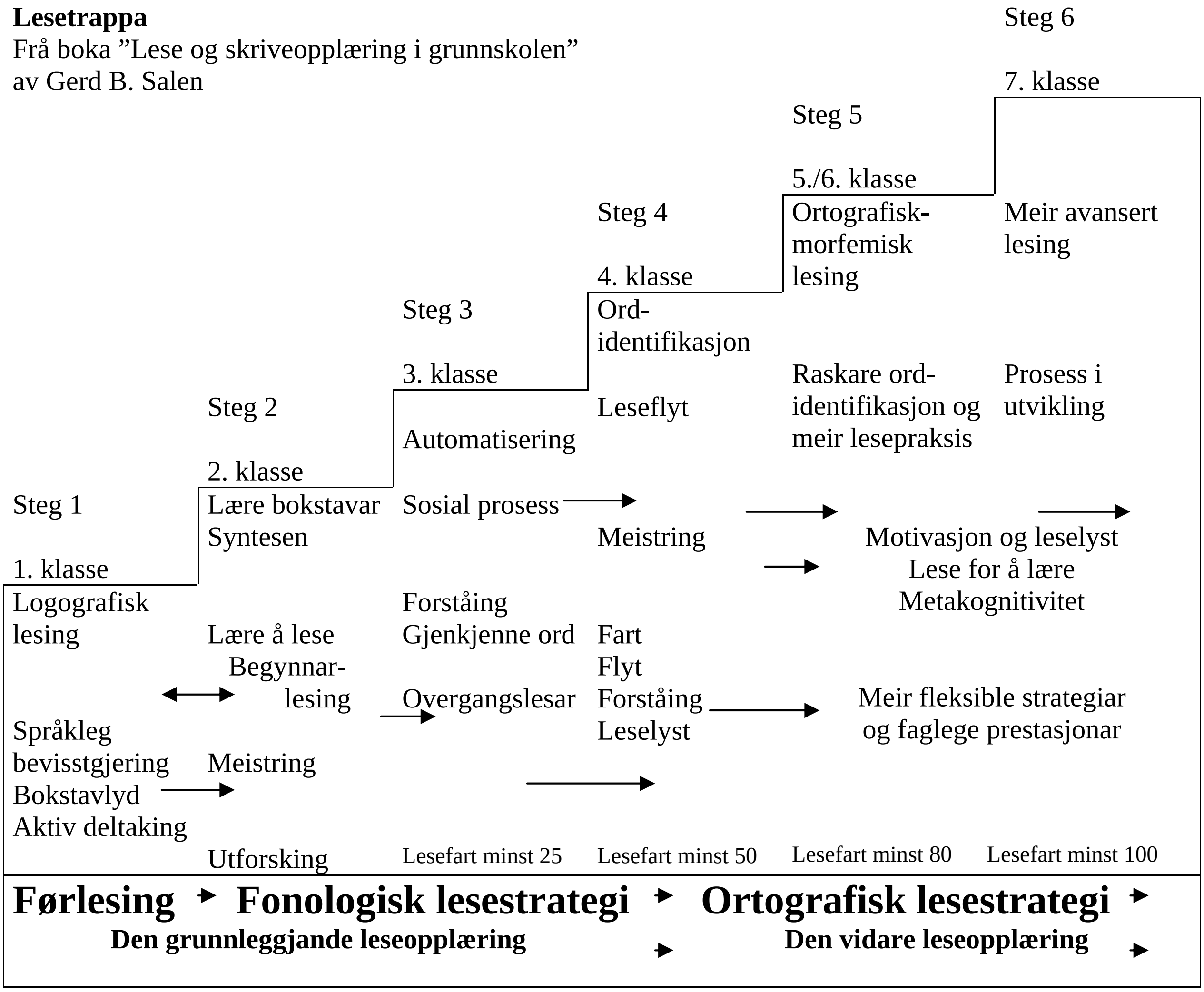

Pilene symboliserer lesing som ein prosess, og at det finst overgangslesarar på alle steg i trappa.

Forklaring av lesetrappa bygger på Gerd B. Salen si bok. Ein viser til denne for ei meir utførleg forklaring og utdjuping.

1. klasse (steg 1) Respons og aktiv deltaking
Førebuande lese- og skriveopplæring blir eit viktig stikkord på dette steget. Elevane skal vere aktive deltakarar og skal i tråd med læreplanen møte bokstavane. Førsteklassingen må i løpet av året sjå og gjenkjenne bokstavane. Born som interesserer seg for leseaktivitetar må ikkje bremsast, men får tilpassa opplæring.

2. klasse (steg 2) Multimetodisk utforsking
Elevane lærer dei grunnleggjande dugleikane som skal til for å meistre leseprosessen.
Elevane skal lære og kunne bokstavane (lydar og grafem) og knekke lesekoden. Automatisering av banda mellom lyd og bokstav finn stad, og dei trekkjer lydar saman til ord.

3. klasse (steg 3) Sosial prosess
Elevane tek til å gjenkjenne fleire ord og les raskare. Dei forstår i større grad innhaldet i tekstane og opplever meistring. Det blir viktig med opplegg som stimulerer og gjev leselyst for alle. Ein kan oppleve stor spreiing i elevflokken, og det er viktig å ha strategiar og opplegg som gir alle elevane gode høve til utvikling.

4. klasse (steg 4) Lesemeistring
Overgangen mellom 3. og 4. klasse er i følgje Salen ein periode som kan vere kritisk i høve til sjølvbilete og skulearbeid.
Dei fleste har fått opp lesefart og flyt, og ein må vere spesielt merksam på elevar som har ein lesefart som ligg under 50 ord i minuttet. Desse kan fort komme inn i ein vond sirkel der manglande lesefart gir manglande leselyst med det resultatet at ein unngår lesetrening.

5./6. klasse (steg 5) Eigenaktivitet og fordjuping
Perioden er prega av utprøving og fordjuping i leseprosessen. Differensiering innføring og bruk av ulike lesestrategiar er viktig for å sikre tilpassa opplæring. Elevane tek til å lese for sin eigen del, og bør ha ein lesefart på minimum 80 ord i minuttet. Tilstrekkeleg lesefart blir avgjerande for fagleg og personleg framgang, og lærebøkene på mellomsteget krev dyktige lesarar. Gutane må gjerne motiverast ekstra godt i denne perioden.

7. klasse (steg 6) Lese for å lære
Lesing blir reiskap for å oppleve, oppdage og lære. Elevane les for ulike føremål, og gode lesarar liker å lese. Elevar som har ein lesefart på 160 ord i minuttet, har alle høve til å lukkast med skulefaga.

Frå Plan for lese- og skriveopplæring, kommunane Nesset, Vestnes og Rauma

Lesefart

Lesefart er avhengig av komplisert teksten er. Men Carl Thomas Carlsten har likevel foreslått retningsgjevande normer for lesefart ulike steg. Likeeins er det i Hoa leseprøver normer for lesefart.

Carlstens leseprøver, lærarrettleiinga, definerer aldersadekvat lesefart etter fylgjande kriterium:

- 3. steg: 25 - 50 ord pr. minutt, kritisk grense: 25 ord pr. minutt, 20 % feil
- 4. steg: 50 - 85 ord pr. minutt, ” ” : 50 ord pr. minutt, 20 % feil
- 5. steg: Kritisk grense: færre enn 80 ord pr. minutt - 15% feil
- 6. steg : ” ” 80 ” ” 15 % feil
- 7. steg: ” ” 80 ” ” 15 % feil

Hoa leseprøver, lærarrettleiinga, definerer aldersadekvat lesefart etter fylgjande kriterium:

- 3. steg bør vere over 25 ord per minutt, maks 15 % feil
- 4. steg ” 50 ” ”
- 5. steg ” 70 ” ”
- 6. steg ” 80 ” ”
- 7. steg ” 100 ” ”

Lese- og skriveopplæring på småskulesteget

Organisering av læringsmiljø og undervisning:

- Lese- og skriveopplæringa må vere systematisk
- Lærar må bruke læringsstrategiar saman med elevane, og på den måten vere ein rollemodell for læring
- Dei vaksne må vere tydelege og aktive skrift- og lesespråkforbilde
- Prinsipp om TPO skal gjennomsyre all opplæring i lesing og skriving
- Det skal til ei kvar tid vere tilgjengeleg bøker og variert lesemateriell med ulik vanskegrad for lesing i klasserommet
- Elevane skal møte symbol, skrift og bokstavar i klasserommet
- Ein skal ha lett tilgjengeleg formingsmateriell, spel, papir, plastilina og variert skriveverktøy
- Elevane skal ha tilgang til pc
- Utstyr til konkretisering og visualisering må vere lett tilgjengeleg
- Det må vere fast bibliotekordning der elevane skal kunne låne bøker med heim
- Læraren skal lese høgt for elevane kvar dag
- Bruke lokalt kulturstoff

Gode arbeidsvanar:

- Kunne ta imot ein beskjed gitt til klassa
- Kunne snakke stille
- Kunne vente på tur når fleire vil seie noko
- Kunne lytte til andre i ei klassesamtale
- Kunne halde orden på hylla si og arbeidsplassen sin
- Kunne setje ting i mappa på riktig stad
- Kunne velje aktivitet sjølvstendig
- Kunne hjelpe andre
- Kunne arbeide saman med ein annan elev om ei oppgåve
- Kunne arbeide aleine om ei oppgåve
- Kunne be om hjelp til ei oppgåve
- Kunne vurdere eigen innsats
- Kunne uttrykke korleis han/ho har det i klassa
- Kunne leve seg inn i andre sin situasjon

Foreldresamarbeid:

Plan for Lese- og skriveopplæring er tema på første foreldremøte i 1. klasse, og bør takast opp kvart år.
På samtaletimen om våren må lærarane leggje måla i planen til grunn for samtale om eleven si faglege utvikling. Skulen må gje foreldra kunnskap om deira viktige oppgåve når det gjeld språkstimulering. Skulen bør oppfordre barn og foreldra til å lese minimum 15 minuttar kvar

dag/ kveld (”lesekvarten”). Innan 7.klasse bør elevar ha lese minst 6.000 sider eller 5.000 timar (Trine Aakermann). Foreldra bør lese leseleksa saman med barna sine kvar dag. Foreldra må få informasjon om korleis dei kan hjelpe barnet sitt i arbeidet med å lære å lese og skrive, og dei må bli oppmuntra til høgtlesing, samlesing og leksearbeid heime. Dette gjeld både i tidlege skuleår og vidare oppover.

Foreldra si rolle når det gjeld vidareutvikling av lese- og skrivedugleiken hos barna er uvurderleg.

Kompetansemål i norsk i Kunnskapsløftet

Kompetansemål etter 2. årstrinn

Muntlige tekster
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne
- leke, improvisere og eksperimentere med rim, rytme, språklyder, ord og meningsbærende elementer
- uttrykke egne følelser og meninger
- fortelle sammenhengende om opplevelser og erfaringer
- samtale om hvordan valg av ord, stemmebruk og intonasjon skaper ulik mening i tekst
- lytte og gi respons til andre i samtaler, under framføringer og ved høytlesing
- samtale om personer og handling i eventyr og fortellinger

Skriftlige tekster
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne
- vise forståelse for sammenhengen mellom språklyd og bokstav og mellom talespråk og skriftspråk
- trekke bokstavlyder sammen til ord
- lese store og små trykte bokstaver
- lese enkle tekster med sammenheng og forståelse
- bruke enkle strategier for leseforståelse
- bruke egne kunnskaper og erfaringer for å forstå og kommentere innholdet i leste tekster
- bruke bokstaver og eksperimentere med ord, i egen håndskrift og på tastatur
- bruke datamaskinen til tekstskaping
- finne skjønnlitteratur og faktabøker på biblioteket til egen lesing

Sammensatte tekster
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne
- arbeide kreativt med tegning og skriving i forbindelse med lesing
- uttrykke egne tekstopplevelser gjennom ord, tegninger, bilder, musikk og bevegelser
- samtale om hvordan ord og bilde virker sammen i bildebøker og andre bildemedier

Språk og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- snakke om innhold og form i eldre og nyere sanger, regler og dikt
- gi uttrykk for hvordan vi forstår noen kjente ordtak og faste uttrykk og forklare opphavet til vanlige ord og uttrykk

Mål for Lese- og skriveopplæring på 1. steg:

Meistringsmål (J. Frost)	**Innhald /metodar vi skal bruke i Seljord**	**Aktuelt materiell / verktøy**
Førebuande lese- og skriveaktivitetar:		
Talespråkleg bevisst: ▪ kunne hugse 2 – 3 regler ▪ kunne rime på eiga hand ▪ kunne klappe ord i stavingar ▪ vite kva ei setning, eit ord, ei staving og ein lyd er ▪ kunne telje ord i ei setning ▪ uttale ord langsamt med kontrollert artikulasjon ▪ kunne finne fram til første lyden i ord ▪ kunne finne fram til siste lyden i ord ▪ kunne ta bort første lyden og seie kva resten av ordet er ▪ kunne seie lydane i ord med to og tre lydar ▪ kunne setje saman lydar til ord med to og tre lydar i ▪ kunne forstå at ord i talespråket lydmessig skal stemme med bokstavar i ord i skriftspråket **Skriftspråkleg bevisst:** ▪ kunne etterlikne skrift ▪ kunne skrive nokre bokstavar som skal representere innhald ▪ Kunne skrive sitt eige namn ▪ Kunne skrive andre sitt namn ▪ Kunne skrive ord ”som lydskrift” (ufullstendig lydanalyse) **Fortelje:** ▪ Kunne fortelje gåter og små vitsar ▪ Kunne fortelje om ei oppleving til andre slik at dei forstår utan at dei sjølv har vore med ▪ Kunne omsette ei opplevd eller dikta historie til ein teikneserie ▪ Kunne diktere små setningar som passer til noko barnet har teikna ▪ Kunne delta aktivt med andre om å lage	**Språkstimulering** ▪ Omgrepslæring ▪ Høgtlesing ▪ Trene minnet/ hukommelsesleikar ▪ Lære utanåt ▪ Språkleikar - Lytteleikar - Regler - Rim - Setningar - Ord - Stavingar - Enkeltlydar ▪ Felles tekstlesing (synleg tekst, peikefinger..) **Tekstskaping** ▪ Leikeskriving, også på pc ▪ Barnestaving ▪ Lage bøker **Bokstavinnlæring** Bokstavprogram med systematisk innlæring av nokre av bokstavane. Vi brukar god tid på kvar bokstav, brukar konkretiseringsmateriell og vi tek alle sansar i bruk	▪ Biletlotto ▪ Memory ▪ Vitse-og gåtebøker ▪ Ordkart (Lære å lære) ▪ Biletbøker ▪ Leit- og finnbøker ▪ Bøker (enkle med lite tekst) ▪ Bokstavplansjar i A-4 format ▪ Magnetbokstavar ▪ Bokstavkort (m/store og små bokstavar) ▪ Plastilina, papir, sandpapir og trebokstavar ▪ Bokstavremser / tastaturkopi på pultane ▪ Flipover ▪ Pedagogisk programvare ▪ Div. pusle- og lesespel. Larsen ▪ Mini-løko ▪ Aviser og blad ▪ Praksisperm for barnehagen ▪ Lokalt kulturstoff ▪ PAS-symbola (Piktografisk artikulatoriske symbol) ▪ Spegel ▪ ”På skole med lille Ole” (Materiell til skoleførebuande aktivitetar og spesialpedagogikk) ▪ Frost og Lønnegaard: "Språkleker". ▪ "Lek og lær, lær og lek". ▪ Hagtvedt: "Lek med språket". ▪ "Regnbuen". ▪ Lyster/Tingleff: ”Språkverkstedet” ▪ Liv Engen: "Lærerens ABC" ▪ Liv Engen: ”Foreldrenes ABC”

<table>
<tr><td>ei historie som lærar skriv ned
▪ Kunne forteljarstruktur (byrjing, handling, slutt)</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="3">Motorikk:</td></tr>
<tr><td>▪ Kunne hinke på båe beina
▪ Kunne hoppe tau
▪ Kunne bruke rokkering
▪ Kunne balansere på låg bom/trestamme
▪ Kunne kontrollere eige uttale
▪ Kunne kontrollere eiga stemmeføring
▪ Kunne halde på ein pensel og måle nokolunde kontrollert
▪ Kunne halde ei saks og klippe nokolunde kontrollert
▪ Kunne halde på ein blyant med eit korrekt og avspent blyantgrep
▪ Kunne forme bokstavar og tal
▪ Kunne nytte korrekt skriveretning ved bokstav- og talskriving
▪ Kunne skrive på line
▪ Kunne tre perler på ei snor</td><td>▪ Bruke alle sansane
▪ Grovmotorisk trening
▪ Sansemotorisk trening
▪ Rytme
▪ Dans
▪ Finmotoriske øvingar
▪ Teikning/forming</td><td>▪ Sansemotorisk treningsprogram
▪ Musikk
▪ Rim og regler
▪ Finmotoriske øvingar.
▪ ”Blyantboka”, Det norske samlaget
▪ RØRIS (Friskis & Svettis)</td></tr>
<tr><td colspan="3">Læringsstrategiar</td></tr>
<tr><td>▪ Utvide ordforrådet
▪ Lære viktige begrep
▪ Lære overbegrep og underbegrep
▪ Lære enkle tekstar utanåt
▪ Følgje instruksjon</td><td>▪ Aktivisere før- og bakgrunnskunnskap
▪ Forteljingsstruktur (spørjeord: kven-kvar-kva)
▪ Lage lesestopp (Think alongs)
▪ Gjenforteljing
▪ Samandrag
▪ Tankekart: teiknekart, friformkart
▪ Ordkart
▪ Tenkjehatt</td><td>▪ ”Lære å lære”, Carol Santa
▪ ”Læringstrategier i tilpasset opplæring”, Kari Hole
▪ Rim, regler
▪ Ressursperm til ”Alfabeta”. Samlaget
▪ Ulike lærarrettleiingar til læreverk</td></tr>
<tr><td colspan="3">Kartleggjing:</td></tr>
<tr><td>Kartlegging av språkleg dugleik</td><td colspan="2">Språk 6-16</td></tr>
<tr><td>Kartlegging av leseforståing</td><td colspan="2">Kartleggingsprøve i leseforståing (Utdanningsdirektoratet)</td></tr>
<tr><td>Kartlegging av lesedugleik</td><td colspan="2">Kartleggingsprøve av lesedugleik (Utdanningsdirektoratet)</td></tr>
<tr><td>Kartlegging av leseutvikling</td><td colspan="2">Lundberg – Herrlin: Leseutviklingsskjema (Lesepermen)</td></tr>
<tr><td colspan="3">Vidare kartlegging ved bekymring, sjå eige oppsett</td></tr>
</table>

Mål for Lese- og skriveopplæring på 2. steg:

Meistringsmål (J.Frost)
Bruk av hjelpemidlar
▪ Kjenne klokka (heile og halve timar) ▪ Kunne bruke skuleskjema, vekeplan e.l ▪ Kunne bruke ein kalender ▪ Kunne bruke ein telefon ▪ Kunne skrive på PC

Meistringsmål (J.Frost)	**Innhald /metodar vi skal bruke i Seljord**	**Aktuelt materiell / verktøy**
Lesing og skriving:		
Forståing: ▪ Kunne lytte aktivt og deltakande når det blir lese høgt i klassa ▪ Kunne reagere på noko han /ho ikkje forstår ▪ Kunne fortelje kven som er hovudpersonen i ei historie ▪ Kunne gjenfortelje kva ei historie handlar om ▪ Kunne uttrykke ei forventning til kva som vil skje vidare i ei historie ▪ Kunne utnytte bilete som støtte for forståinga under lesing ▪ Kunne identifisere og utnytte begrepskategoriar **Skriftspråkleg bevisst:** ▪ Kunne forstå begrepa øvst, nedst, til venstre, til høgre, framfor, fyrst, sist, lengst, kortast o.l ▪ Kunne forstå begrepa bokstav, staving, ord, setning, linje, avsnitt, tekst **Grammatisk bevisst:** ▪ Kunne forstå kva eit verb, eit substantiv og eit adjektiv er ▪ Kunne forstå kva stamme, endingar og forstaving er **Avkoding /skriving:** ▪ Kunne kjenne att, skrive og setje namn på alle trykte bokstavar ▪ Kunne danne ord med alle bokstavane ▪ Kunne setje lydar saman til ukjende ord ▪ Kunne lese enkle ord ved å stave seg gjennom dei ▪ Kunne kjenne att dei mest vanlege ikkje-lydrette småorda som t.d. *er, her, og, ikkje, sjå* ▪ Kunne lese korte, enkle tekster med sterk støtte frå bilete ▪ Kunne skrive enkle lydrette ord eller meir kompliserte ord lydrett ▪ Kunne skrive korte setningar	▪ Systematisk bokstavinnlæringsprogram med bruk av alle sansar ▪ Språkstimulering – repetisjon frå 1.klasse ▪ Omgrepsinnlæring ▪ Dagleg høgtlesing ▪ Dagleg arbeid med stillelesing (bøker, spel, dataprogram) ▪ Repetert lesing ▪ Etablere faste rutinar med leselekser ▪ Vere aktive brukarar av biblioteket ▪ Temaarbeid (Storyline). ▪ Arbeide systematisk med øveord og etter kvart små diktatar ▪ Tekstskaping individuelt og i gruppe ▪ Lage småbøker ▪ Skriving på pc **For dei som treng ekstra hjelp:** ▪ ”First step” ▪ Intensive lesekurs	▪ Biletlotto ▪ Memory ▪ Vitse-og gåtebøker ▪ Ordkart (Lære å lære) ▪ Biletbøker ▪ Leit- og finnbøker ▪ Bøker (enkle med lite tekst) ▪ Bokstavplansjar i A-4 format ▪ Magnetbokstavar ▪ Bokstavkort (m/store og små bokstavar) ▪ Plastilina, papir, sandpapir og trebokstavar ▪ Bokstavremser / tastaturkopi på pultane ▪ Flipover ▪ Pedagogisk programvare ▪ Div. pusle- og lesespel. Larsen ▪ Mini-løko ▪ Plastilina, papir, sandpapir og trebokstavar ▪ Bokstavremser / tastaturkopi på pultane ▪ Flipover ▪ Aviser og blad ▪ Praksisperm for barnehagen ▪ Lokalt kulturstoff ▪ PAS-symbola (Piktografisk artikulatoriske symbol) ▪ Spegel ▪ ”På skole med lille Ole” (Materiell til skoleførebuande aktivitetar og spesialpedagogikk) ▪ Frost og Lønnegaard: "Språkleker". ▪ "Lek og lær, lær og lek". ▪ Hagtvedt: "Lek med språket". ▪ "Regnbuen". ▪ Lyster/Tingleff: ”Språkverkstedet” ▪ Liv Engen: "Lærerens ABC" ▪ Liv Engen: ”Foreldrenes ABC” ▪ Ulike tilleggshefte, frå t.d. Gullhoj, Gan Ascehoug, Damm: ”Akka” ▪ ”Eg kan lese og forstå”

▪ Kunne skrive enkle lydrette tekstar ▪ Kunne dele lydrette ord som dei høyrer i stavingar og halde fast på stavingane under skriving (opp til 3 stavingar) ▪ Kunne dele ord i stavingar ved å prikke ut vokalar og setje delestrek (opp til 3 stavingar) ▪ Kunne bruke stavedeling under lesing utan bruk av blyant ▪ Kunne finne ord i ord ▪ Kunne sjå likskap mellom ord med same stamme		▪ Lyster/Tingleff: "Leseverkstaden" ▪ "Tuba Luba" ▪ " Bokhjørnet vårt", Fabritius & Sønners Forlag
Læringsstrategiar		
▪ Utvide ordforrådet ▪ Lære viktige begrep ▪ Lære overbegrep og underbegrep ▪ Lære enkle tekstar utanåt ▪ Følgje instruksjon	**Vidareføre frå 1.klasse:** ▪ Aktivisere bakgrunnskunnskap ▪ Forteljingsstruktur - spørjeord ▪ Gjenforteljing ▪ Lage lesestopp (Think alongs) ▪ Samandrag ▪ Tenkjehatt ▪ Tankekart: teiknekart, friformkart ▪ Ordkart **Nytt i 2.klasse:** ▪ VØL-skjema	▪ "Lære å lære", Carol Santa ▪ "Læringstrategier i tilpasset opplæring", Kari Hole ▪ Rim, regler ▪ Ressursperm til "Alfabeta". Samlaget ▪ Ulike lærarrettleiingar til læreverk
Kartlegging		
Kartlegging av leseforståing	Kartleggingsprøve i leseforståing (Utdanningsdirektoratet)	
Kartlegging av leseutvikling	Lundberg – Herrlin: Leseutviklingsskjema (Lesepermen)	
Vidare kartlegging ved bekymring, sjå eige oppsett		

Mål for Lese- og skriveopplæring på 3. steg:

Meistringsmål (J. Frost)	**Innhald /metodar vi skal bruke i Seljord**	**Aktuelt materiell / verktøy**
Lesing og skriving:		
Forståing: ▪ Kunne lytte aktivt og deltakande når det blir lese høgt i klassa ▪ Kunne reagere på noko han /ho ikkje forstår ▪ Kunne fortelje kven som er hovudpersonen i ei historie ▪ Kunne gjenfortelje kva ei historie handlar om ▪ Kunne uttrykke ei forventning til kva som vil skje vidare i ei historie ▪ Kunne stille spørsmål til ei setning med kjend innhald ▪ Kunne utnytte bilete som støtte for forståinga under lesing ▪ Kunne stille eit spørsmål i klassa om noko han/ho har høyrd eller lese ▪ Kunne relatere det han/ho har høyrd til sitt eige liv ▪ Kunne finne ord med same tyding ▪ Kunne identifisere og utnytte begrepskategoriar **Skriftspråkleg bevisst:** ▪ Kunne forstå begrepa øvst, nedst, til venstre, til høgre, framfor, fyrst, sist, lengst, kortast o.l ▪ Kunne forstå begrepa bokstav, staving, ord, setning, linje, avsnitt, tekst ▪ Kunne forstå begrepa kapittel, overskrift, tittel, innhaldsoversikt, framside, bakside, baksidetekst ▪ Kunne forstå kva komma, punktum, utropsteikn og spørsmålsteikn er **Grammatisk bevisst:** ▪ Kunne forstå kva eit verb, eit substantiv og eit adjektiv er ▪ Kunne forstå kva stamme, endingar og forstaving er ▪ Kunne endre på ordrekkefylgja i ei setning ▪ Kunne lage spørjesetningar **Avkoding /skriving:** ▪ Kunne kjenne att dei mest vanlege ikkje-lydrette småorda som t.d. *er, her, og, ikkje, sjå* ▪ Automatisering av aktuelt lesenivå ▪ Flytande lesing av lette tekstar ▪ Vidareutvikling av strategi for lesing av vanskelege ord	▪ Jamleg høgtlesing ▪ Jamleg arbeid med stillelesing (bøker, spel, dataprogram) ▪ Lesemotiverande tiltak ▪ Leselekse ▪ Bruke biblioteket ▪ Repetert lesing ▪ Systematisk arbeid med rettskriving ▪ Arbeide systematisk med øveord og ha små diktatar kvar veke ▪ Systematisk trening i å kjenne att høgfrekvente ord ▪ Systematisk innlæring av komplekse grafem (konsonantsamband, diftongar m.m.) ▪ Tekstskaping ▪ Avskrift ▪ Gjenforteljing. ▪ Temaarbeid (Storyline) ▪ Introdusere samanhengande skrift ▪ Skriving på PC **For dei som treng ekstra hjelp:** ▪ Intensive lesekurs for elevar som strevar med leseteknikk og ordavkoding	▪ Biletlotto ▪ Memory ▪ Vitse-og gåtebøker ▪ Ordkart (Lære å lære) ▪ Biletbøker ▪ Leit- og finnbøker ▪ Bøker (enkle med lite tekst) ▪ Stillelesingshefte ▪ Bokstavremser / tastaturkopi på pultane ▪ Flipover ▪ Pedagogisk programvare ▪ Div. pusle- og lesespel. Larsen ▪ Mini-løko ▪ Aviser og blad ▪ Praksisperm for barnehagen ▪ Lokalt kulturstoff ▪ "På skole med lille Ole" (Materiell til skoleførebuande aktivitetar og spesialpedagogikk) ▪ Frost og Lønnegaard: "Språkleker". ▪ "Lek og lær, lær og lek". ▪ Hagtvedt: "Lek med språket". ▪ "Regnbuen". ▪ Lyster/Tingleff: "Språkverkstedet" ▪ Liv Engen: "Lærerens ABC" ▪ Liv Engen: "Foreldrenes ABC" ▪ Eg kan lese og forstå ▪ Lyster/Tingleff: Leseverkstaden. ▪ Tuba Luba ▪ "Bokhjørnet vårt", Fabritius & Sønners Forlag ▪ Ulike tilleggshefte, t.d. frå Gullhoj, Gan Ascehoug, Damm: Akka, Bakka ▪ Ulike skriftformingshefte

▪ Kunne lese lengre, enkle tekstar sjølvstendig ▪ Kunne skrive enkle lydrette ord eller meir kompliserte ord lydrett ▪ Kunne skrive korte setningar ▪ Kunne skrive enkle lydrette tekstar ▪ Kunne dele lydrette ord som dei høyrer i stavingar og halde fast på stavingane under skriving (opp til 3 stavingar) ▪ Kunne dele ord i stavingar ved å prikke ut vokalar og setje delestrek (opp til 3 stavingar) ▪ Kunne bruke stavedeling under lesing utan bruk av blyant ▪ Kunne finne ord i ord ▪ Kunne sjå likskap mellom ord med same stamme ▪ Oppbygging av ordkunnskap ▪ Bruke ordbilete (orda si form) som reiskap for å kjenne att orda når ein les ▪ Utvikling av strategiar for forståing ▪ Kunne bruke lesing til læring ▪ Skjønne at einskilde ord kan vise tilbake til noko anna tidlegare i setninga ▪ Kunne oppsummere ein tekst ▪ Skrive ein tekst etter ei forteljingslinje ▪ Automatisering av elementær forteljeteknikk og oppbygging av kunnskap om konstruksjon av setningar		
Læringsstrategi		
▪ Utvide ordforrådet ▪ Lære viktige begrep ▪ Lære overbegrep og underbegrep ▪ Lære enkle tekstar utanåt ▪ Utvide minnet ▪ Følgje instruksjon	**Vidareføre frå 2.klasse:** ▪ Aktivisere bakgrunnskunnskap ▪ Forteljingsstruktur - Forteljingslinje (Kverndokken) ▪ Gjenforteljing ▪ Samandrag ▪ Tankekart: teiknekart, friformkart ▪ Tenkjehatt ▪ Ordkart ▪ VØL-skjema **Nytt i 3.klasse:** ▪ Styrkenotat	▪ ”Lære og lære”, Carol Santa ▪ ”Læringstrategier i tilpasset opplæring”, Kari Hole ▪ Rim, regler ▪ Ressursperm til ”Alfabeta”. Samlaget ▪ Ulike lærarrettleiingar til læreverk

Kartlegging:	
Kartlegging av lesedugleik	Kartlegging av lesedugleik (Læringssenteret)
Kartlegging av lesedugleik	Carlsten leseprøver eller Hoa leseprøver
Kartlegging av avkodingsdugleik	Ordkjedetesten, start 3.klasse
Kartlegging av leseutvikling	Lundberg – Herrlin: Leseutviklingsskjema (Lesepermen)
Kartlegging av skrive- og skriverelatert dugleik	Kåre Johnsens diktat
Vidare kartlegging ved bekymring, sjå eige oppsett	

Kompetansemål i norsk i Kunnskapsløftet

Etter 4. årstrinn

Muntlige tekster
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne
- samhandle med andre gjennom lek, dramatisering, samtale og diskusjoner og praktisere regler for gruppesamtaler
- fortelle, forklare, gi og ta imot beskjeder
- forklare hvordan man gjennom språk kan krenke andre
- begrunne egne tekstvalg, og gi uttrykk for egne tanker og opplevelser om barnelitteratur, teater, filmer, dataspill og TV-programmer
- framføre tekster for medelever

Skriftlige tekster
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne
- lese skjønnlitteratur og fagtekster for barn med flyt, sammenheng og forståelse
- trekke slutninger på grunnlag av forståelse for sammenheng mellom deler og helhet i tekster
- bruke lesestrategier og tekstkunnskap målrettet for å lære
- gjenkjenne og bruke de språklige virkemidlene gjentakelse, kontrast og enkle språklige bilder
- vurdere og sammenligne egne og andres tekster
- skrive med sammenhengende og funksjonell håndskrift
- skrive fortellinger, dikt, brev og sakpreget tekst
- ordne tekster med overskrift, innledning og avslutning
- beherske et tilstrekkelig ordforråd til å uttrykke kunnskap, erfaring, opplevelser, følelser og egne meninger
- foreta informasjonssøk, skape, lagre og gjenhente tekster ved hjelp av digitale verktøy
- finne stoff til egne skrive- og arbeidsoppgaver på biblioteket og Internett

Sammensatte tekster
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne
- finne opplysninger i en sammensatt tekst ved å kombinere ord og illustrasjon
- lage fortellinger ved å kombinere ord, lyd og bilde
- drøfte noen estetiske virkemidler i sammensatte tekster

Språk og kultur
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne
- samtale om et utvalg sanger, regler, dikt, fortellinger og eventyr fra fortid og nåtid på bokmål, nynorsk og i oversettelse fra samisk og andre kulturer
- uttrykke tanker om språk, personer og handlinger i tekster fra dagliglivet og i skjønnlitterære tekster fra ulike tider og kulturer
- beskrive likhet og forskjeller mellom et utvalg talemålsvarianter i Norge
- forstå noe svensk og dansk tale
- beskrive språk og språkbruk, ordklasser og deres funksjon
- variere setningskonstruksjon

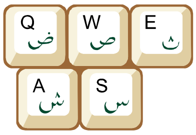

Mål for Lese- og skriveopplæring på 4. steg:

Meistringsmål (Jørgen Frost)	**Innhald /metodar vi skal bruke i Seljord**	**Aktuelt materiell / verktøy**
Lesing og skriving:		
▪ Automatisering av aktuelt lesenivå ▪ Flytande lesing av lette tekstar ▪ Vidareutvikling av strategi for lesing av vanskelege ord ▪ Meistre lesing av lange ord ▪ Oppbygging av ordkunnskap ▪ Bruke ordbilete (orda si form) som reiskap for å kjenne att orda når ein les ▪ Utvikling av strategiar for forståing ▪ Kunne bruke lesing til læring ▪ Skjønne at einskilde ord kan vise tilbake til noko anna tidlegare i setninga ▪ Kunne ordklassene substantiv, verb og adjektiv ▪ Kunne stille enkle spørsmål til ein tekst ▪ Kunne oppsummere ein tekst ▪ Kunne ha forventningar om kva som kjem til å skje vidare i ein tekst ▪ Automatisering av elementær forteljeteknikk og oppbygging av kunnskap om konstruksjon av setningar ▪ Skrive ein tekst med struktur (byrjing, handling og avslutning) og variert språk (ordforråd og setningskonstruksjon) ▪ Utvikling av gode arbeidsvanar (studieteknikk) ▪ Kunne arbeide sjølvstendig ▪ Kunne vurdere eigen innsats i høve til mål (bevisstgjering når det gjeld evaluering)	▪ Høgtlesing kvar dag ▪ Arbeid med stillelesing ▪ Lesemotiverande tiltak ▪ Leselekser ▪ Repetert lesing ▪ Bruke biblioteket ▪ Systematisk arbeid med rettskriving ▪ Arbeide systematisk med øveord og ha små diktatar kvar veke ▪ Temaarbeid (Storyline) ▪ Arbeide vidare med samanhengande skrift ▪ Arbeid med tekstbehandling **For dei som enno ikkje har utvikla flytande lesing:** ▪ Intensive lesekurs	▪ Biletlotto ▪ Memory ▪ Vitse-og gåtebøker ▪ Ordkart (Lære å lære) ▪ Biletbøker ▪ Leit- og finnbøker ▪ Bøker (enkle med lite tekst) ▪ Stillelesingshefte ▪ Flipover ▪ Pedagogisk programvare ▪ Div. pusle- og lesespel. Larsen ▪ Mini-løko ▪ Aviser og blad ▪ Praksisperm for barnehagen ▪ Lokalt kulturstoff ▪ ”På skole med lille Ole” (Materiell til skoleførebuande aktivitetar og spesialpedagogikk) ▪ Frost og Lønnegaard: "Språkleker". ▪ "Lek og lær, lær og lek". ▪ Hagtvedt: "Lek med språket". ▪ "Regnbuen". ▪ Lyster/Tingleff: ”Språkverkstedet” ▪ Liv Engen: "Lærerens ABC" ▪ Liv Engen: ”Foreldrenes ABC” ▪ Ulike tilleggshefte, t.d. frå Gan Ascehoug, Gullhoj, Damm: Akka, Bakka, Bonka, Rakka, ▪ Ulike skriftformingshefte
Læringsstrategiar		
▪ Kunne aktivisere bakgrunnskunnskap ▪ Kunne lage ei forteljing med start, høgdepunkt og avslutning ▪ Kunne gjenfortelje ▪ Kunne lage eit samandrag ▪ Kunne viktige begrep ▪ Kunne overbegrep og underbegrep ▪ Lære enkle tekstar utanåt	**Vidareføre frå 3.klasse:** ▪ Forteljingsstruktur - Forteljingslinje (Kverndokken) - ”Fisken” ▪ Samandrag ▪ Tankekart: teiknekart, friformkart ▪ Tenkjehatt ▪ Ordkart ▪ VØL-skjema ▪ Spoletekst ▪ Styrkenotat	▪ ”Lære og lære”, Carol Santa ▪ ”Læringsstrategier i tilpasset opplæring”, Kari Hole
Kartlegging:		
Kartlegging av lesedugleik	Carlsten leseprøver eller HOA leseprøver	
Kartlegging av avkodingsdugleik	Ordkjedetesten	
Kartlegging av leseutvikling	Lundberg – Herrlin: Leseutviklingsskjema (Lesepermen)	
Kartlegging av skrivedugleik	Kåre Johnsens diktat	
Vidare kartlegging ved bekymring, sjå eige oppsett		

.

Lese- og skriveopplæring på mellomsteget

Organisering av læringsmiljø og undervisning:

- Systematisk lese- og skriveopplæring må halde fram
- Prinsipp om TPO skal gjennomsyre all opplæring i lesing og skriving
- Repetert lesing skal brukast som ein metode for å trene leseflyt hos elevane
- Lesemotiverande tiltak og variert bruk av metodar knytt til arbeid med lesing og litteratur
- Synleggjering av elevane si lesing som motivasjon
- Skulen må leggje til rette for varierte møter med litteratur, forfattarbesøk, nettstader om litteratur, lydbøker og fast bibliotekordning
- Læraren skal lese høgt for elevane kvar dag
- Læraren må vere bevisst kjønnsroller, interesser og bokval
- Dei vaksne må vere tydelege og aktive språkførebilete
- Bevisst bruk av lærings- og lesestrategiar
- Leggje til rette for læresamtaler knytt til mål og bruk av læringsstrategiar
- Bruke lokalt kulturstoff

Lesetrategiar: (*"Lesing er…"*, Lesesenteret, Universitetet i Stavanger, 2008)

- Å lese for å lære

  Førlesefasen:
  - Orientere seg i teksten
  - Oversikt over lærestoffet
  - Aktivisere forkunnskap
  - Planleggje arbeidsmåte, strategibruk og tidsbruk
  - Mål med lesinga: lære, gjere, oppleve

  Lesefasen:
  - Tekststrukturelle verkemidlar: Overskrift, ingress, tekst, illustrasjonar
  - Organisering av kunnskap: tankekart, styrkenotat og liknande
  - Spørsmål til teksten

  Etterlesefasen:
  - Evaluere
  - Arbeidsmåtar
  - Tidsbruk
  - Strategimedvet
  - Oppsummering/reorganisering av lærestoffet
- Å lese for å oppleve
  - Slappe av og kose seg med bok og litteratur
  - Val av litteratur
- Å lese for å gjere
  - Lese mønstre, brukarveiledningar
  - Treningsprogram
  - Arbeidsplan, busstabellar, TV-program o.l

Foreldresamarbeid:

Plan for lese- og skriveopplæring er tema på første foreldremøte om hausten.
På samtaletimen om våren må lærarane leggje måla i planen til grunn for samtale om eleven si faglege utvikling.
Skulen bør oppfordre barn og foreldra til å lese minimum 15 minutt kvar dag / kveld (”Lesekvarten”). Det er tilrådd å ha lese 6.000 sider eller 5.000 timar innan 7.klasse. (Trine Aakermann).
Foreldra må få informasjon om korleis dei kan hjelpe barnet sitt i arbeidet med å lese og skrive, og dei må bli oppmuntra til felles høgtlesing, samlesing og leksearbeid heime.
Foreldra bør lese leseleksa saman med barna kvar dag.

Foreldra si rolle når det gjeld vidareutvikling av lese- og skrivedugleiken hos barna er uvurderleg.

Kompetansemål i norsk i Kunnskapsløftet

Etter 7. årstrinn

Muntlige tekster
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- opptre i ulike språkroller gjennom rollespill og drama, opplesing, intervju og presentasjoner
- lytte til andre, uttrykke og grunngi egne standpunkter og vise respekt for andres
- drøfte hvordan språk kan uttrykke og skape holdninger til enkeltindivider og grupper av mennesker
- drøfte og vurdere skjønnlitterære tekster med utgangspunkt i egne opplevelser og med forståelse for språk og innhold
- gi en begrunnet vurdering av andres muntlige framføringer
- presentere et fagstoff muntlig med mottakerbevissthet med eller uten hjelpemidler

Skriftlige tekster
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese et mangfold av tekster i ulike sjangrer og av ulik kompleksitet på bokmål og nynorsk: norske og oversatte, skjønnlitterære tekster og sakprosatekster
- formulere tolkninger av leste tekster
- uttrykke egne opplevelser av og begrunne egne synspunkter på leste tekster
- bruke ulike lesestrategier tilpasset formålet med lesingen
- med egne ord referere og oppsummere hovedmomenter i en tekst
- presentere egne leseerfaringer fra skjønnlitteratur og fagbøker skriftlig og muntlig
- gjenkjenne og uttale bokstavene som finnes i samisk alfabet
- skrive sammenhengende med personlig og funksjonell håndskrift
- bruke erfaringer fra egen lesing i skjønnlitterær og sakspreget skriving

- eksperimentere med ulike språkvarianter i egen skriving på bokmål og nynorsk, dialekt og gruppespråk
- strukturere tekst etter tidsrekkefølge og tema og skape sammenheng mellom setninger og avsnitt
- mestre ortografi, tegnsetting, variert ordforråd og bruk av ulike setningskonstruksjoner
- vurdere sterke og svake sider ved egne og andres tekster
- bruke oppslagsverk og ordbøker
- bruke digitale skriveverktøy i skriveprosesser og i produksjon av interaktive tekster
- bruke bibliotek og digitale informasjonskanaler på en målrettet måte
- forklare opphavsrettslige regler for bruk av tekster hentet fra Internett

Sammensatte tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- forstå, tolke og sammenholde opplysninger fra flere uttrykksformer i en sammensatt tekst
- lage sammensatte tekster med bilder, utsmykninger og varierte skrifttyper til en større helhet, manuelt og ved hjelp av digitale verktøy
- bruke sang, musikk og bilder i framføringer og presentasjoner
- bruke estetiske virkemidler i egen tekstproduksjon
- vurdere tekster, TV-programmer, reklame, musikk, teater og film og begrunne egne medievaner
- bearbeide digitale tekster og drøfte virkningene

Språk og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- presentere egne tolkinger av personer, handling og tema i et variert utvalg av barne- og ungdomslitteratur på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk
- finne språklige særtrekk i sitt eget miljø og sammenligne med noen andre dialekter
- forklare noen likheter og forskjeller mellom muntlig og skriftlig språk, både nynorsk og bokmål
- forklare hvordan tekster er laget ved hjelp av begreper fra grammatikk og tekstkunnskap
- lese enkle litterære tekster på svensk og dansk og gjengi innholdet

Mål for Lese- og skriveopplæring på 5. – 7. steg:

<table>
<tr><th>Meistringsmål</th><th>Innhald /metodar vi skal bruke i Seljord</th><th>Aktuelt materiell / verktøy</th></tr>
<tr><td colspan="3">Lesing:</td></tr>
<tr><td colspan="3">Overordna mål:
Lesing skal vere eit verktøy for å lære, gjere og oppleve.</td></tr>
<tr><td>Ordavkoding/leseflyt:
▪ Ha utvikla automatisert avkoding
▪ Kunne kjenne att vanlege ord og språklege detaljar som stavingar, samansette ord, morfem (minste meiningsberande eining), bøying av ord, høgfrekvente ord, ikkje-regelrette ord, komplekse ord m.m
▪ Kunne lese tekster tilpassa aldersnivået med stor sikkerheit og god lesefart
▪ Kunne endre og variere setningar (syntaktiske forståing)</td><td>▪ Fortsetje arbeidet med automatisering
▪ Bruke repetert lesing og andre lesemåtar som stillelesing, fellesleising, rettleia lesing (”Guided reading”)og individuell lesing
▪ Bruke dynamisk kartlegging og testar for å finne den enkeltes meistringsnivå og problem
▪ Bruke tekstar som er tilpassa eleven: sjølvstendig lesenivå der eleven les med 90-94 % sikkerheit
▪ Utvide ord- og omgrepsforrådet med aktiv jobbing med synonym, antonym og kategorisering
▪ Arbeide med grammatikalske strukturar og syntaksar

For dei som treng ekstra hjelp:
Intensive lesekurs for elevar som strevar med leseteknikk og ordavkoding</td><td rowspan="2">▪ Variert litteratur
▪ Lydbøker
▪ ”Arbeid med ord”
▪ Div. pusle- og lesespel. Larsen
▪ Frå Lesekassetten ”Lesing er…”:
- Bok i bruk på femte til sjuende trinn
- Fagbok i bruk
- Perlejakten – på sporet av gode leseprosjekter i skolen
- Gutter og lesing – lesevaner, lesetips, nye medier
- Lese- og skrivevansker. Frå teori til IKT-baserte tiltak
- Lesing på skjerm
▪ Ulike tilleggshefte, t.d. frå Gan Aschehoug, Gullhoj, Damm: Snipp, Snapp, Snute,
▪ Lesenettstader, sjå eiga oversikt
▪ Lese-og skrivepermen</td></tr>
<tr><td>Leseforståing:
▪ Bli ein reflektert lesar som er aktiv i eigen leseprosess
▪ Kunne tileigne seg innhaldet i forskjellige teksttypar
▪ Kunne bruke forskjellige lesestrategiar til forskjellige typar tekster
▪ Ha god sjangerforståing
▪ Kunne forstå det eksplisitte innhaldet (ord, setningar, struktur og sjanger)
▪ Kunne forstå det implisitte innhaldet (det som ligg bak linjene), samt eiga fortolking og gjenskaping
▪ Utvikle eit stadig meir situasjonsuavhengig språk</td><td>▪ Bruke lesetekstar med tilpassa vanskegrad, også når det gjeld fagtekstar og lekser
▪ Bruke mykje samtale om innhald, språk og detaljar
▪ Hjelpe elevane til å skape førforståing gjennom søking etter informasjon frå overskrifter, bilete, bilettekster, margnotat og liknande
▪ Aktivisere elevens kunnskap og erfaringar om emnet
▪ Øve opp elevens evne til å forhalde seg aktiv til tekst ved å
- overvake eiga forståing
- stille djuparegåande spørsmål
- utvikle hypotesar undervegs
- oppsummere, trekkje slutningar, fortolke og utprøve hypotesar
▪ Arbeide for at elevane både har kjennskap til og forståing av ord og omgrep
▪ Direkte undervisning i sjangerlære
▪ Gje munnleg oppsummering av tileigna stoff og fortolking av dette innan ulike sjangrar
▪ Faglærarar må arbeide med ord, omgrep og fagtuttrykk ved gjennomgang av nye tema i alle fag
▪ Jobbe med lesefart tilpassa formålet
▪ Jobbe med ulike forventningar til ulike tekstar</td></tr>
</table>

	▪ Bevisstgjere bruk av forskjellig strategi til ulik type tekst, sjå lesestrategi ▪ Kontinuerleg vurdering av elevens faglege utbytte ved lesing av fagtekstar gjennom logg, kontrollerande spørsmål, skriftlege og munnlege referat og liknande ▪ Lese for yngre barn, fadderbarn og liknande ▪ Leseprosjekt, leseveker, lesevake, lesebarometer, m.m.	
Leseinteresse: ▪ Positiv haldning til lesing ▪ Auka leseglede, lyst og interesse for alle elevar ▪ Utfordre elevane til å prøve seg på nytt og ukjend stoff og litteraturtypar ▪ Eleven skal kunne involvere seg i tekstens innhald (empati)	▪ Stimulere til interesse og leseglede gjennom lesefremjande tiltak som leseprosjekt, bokormar og lesebarometer, lesediplom, lesekonkurransar, film, forfattarbesøk, drama, bokmeldingar, leselogg, bruk av lesenettstader o.l ▪ Godt utval av litteratur og teksttypar ▪ Hjelpe elevane til å finne passande litteratur ▪ Lese høgt med engasjement for elevane kvar dag (ev lydbok) ▪ Arbeide bevisst med fokus på gutar og jenter som til vanleg ikkje likar å lese ▪ Bruke biblioteket	
Skriving:		
▪ Kunne omsetje tankar, idear, kjensler og kunnskap til god skriftleg formidling ▪ Kunne skrive eigne tekstar med utgangspunkt i ulike tekstsjangrar ▪ Kunne meistre ortografi, teiknsetjing, ordklasser og setningsanalyse ▪ Kunne vurdere sterke og svake sider ved eigne og andre sine tekstar ▪ Kunne meistre ei føremålstenleg og tydeleg handskrift ▪ Kunne bruke PC til skriftlege framstillingar	▪ Trene ulike skriftlege oppgåver med følgjande progresjon i vanskegrad, avhengig av elevens nivå - Dikteringar der konsentrasjonen gjeld å skrive nøyaktig det som er dikter - Attforteljingar der ein skal både hugse og fortelje att - Fri tekst som er eigenprodusert og krev sjølvstendig trening og kreativitet ▪ Gje trening i å handtere ulike sjangrar skriftleg ▪ Arbeide med skriveprosess/ prosessorientert skrivemetodikk ▪ Bruke ulike formar for disposisjon, sjå læringsstrategiar ▪ Setje krav til handskrifta i alle skriftlege arbeid, uansett fag ▪ Lære å bruke Touch-system på PC	▪ Ulike skriftformingshefte ▪ Ulike tilleggshefte, t.d. frå Gan Ascehoug ▪ Pedagogisk programvare for pc ▪ Plan for IKT-undervisning i grunnskulen i Seljord kommune
Læringsstrategiar:		
▪ Kunne vere ein aktiv, kritisk og medviten lesar og skrivar ▪ Aktivisere bakgrunnskunnskap ▪ Finne hovudessensen i tekst ▪ Attfortelje/ lage samandrag ▪ Utvide ordforrådet ▪ Lære viktige begrep, overbegrep og underbegrep ▪ Vurdere forfattarens komposisjon og verkemiddel ▪ Kunne ta ulike perspektiv/ endre perspektiv ▪ Bruke ulike lesestrategiar (sjå	▪ Forteljingsstruktur - Forteljingslinje(Kverndokken) - Fisken - Forteljingskart - Forteljingspyramiden (Kverndokken) - Spoletekst ▪ Tankekart: - teiknekart - friformkart - semantisk kart/ordkart ▪ Selektiv understreking – Nøkkelord ▪ Kolonnenotat ▪ Venndiagram	▪ ”Lære å lære”, Carol Santa ▪ ”Læringstrategier i tilpasset opplæring”, Kari Hole ▪ Lese-og skrivepermen (Seljord)

Lesestrategiar i innleiinga til Mellomsteget ▪ Kunne bruke ordinære og digitale oppslagsverk og ordbøker ▪ Vurdere eigen strategibruk	▪ Styrkenotat ▪ VØL/VØSLE-skjema ▪ FOSS – spørsmål og svar	

Kartlegging:	
Kartlegging av lesedugleik, 5. steg	Nasjonale prøver
Kartlegging av lese- og skrivedugleik.	”Kartleggeren”
Kartlegging av Lesedugleik	Ordkjedetesten
Kartlegging av skrivedugleik	Kåre Johnsens diktat
Vidare kartlegging ved bekymring, sjå eige oppsett	

Lese- og skriveopplæring på ungdomssteget

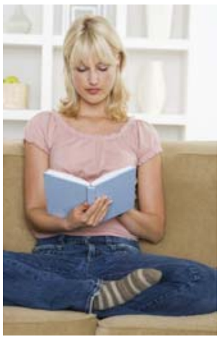

Organisering av læringsmiljø og undervisning:

- Systematisk lese- og skriveopplæring må halde fram i alle fag
- Prinsipp om TPO skal gjennomsyre all opplæring i lesing og skriving i alle fag
- Klargjere og synleggjere måla for undervisninga
- Systematisk arbeid med ordkunnskap må gjennomsyre alle fag
- Bevisstgjering og refleksjon over læring, metakognisjon, skal prege undervisninga i alle fag
- Bevisst bruk av lærings- og lesestrategiar i alle fag
- Lesemotiverande tiltak og variert bruk av metodar knytt til arbeid med lesing og litteratur
- Synleggjere elevane si lesing
- Skulen må leggje til rette for varierte møter med litteratur, forfattarbesøk, nettstader om litteratur, lydbøker og god bibliotekordning
- Læraren må vere bevisst kjønnsroller og ulike interesser i samband med elevanes bokval
- Læraren skal lese høgt for elevane
- Repetert lesing skal brukast som ein metode for å trene leseflyt hos dei elevane som treng ekstra trening
- Dei vaksne må vere tydelege språkførebilete og rettleiarar
- Nynorsk er hovudmålet i Seljord, og det må kome til uttrykk gjennom val av litteratur, forfattarar og arbeidsmateriell.
- Bruke lokalt kulturstoff
- Lærarane skal leggje til rette for læresamtaler knytt til mål og bruk av læringsstrategiar
- Skulen må skape synlege læringsmiljø
- Visualisering av lærestoff er eit viktig prinsipp, spesielt for dei med lesevanskar, visuelt svake og minoritetsspråkleg ungdom

Læringsstrategiar:

Eleven skal kunne bruke desse – Arbeide vidare frå mellomsteget:
- Aktivere bakgrunnskunnskap
- Tankekart: friformkart
- Tankekart: semantisk kart
- Styrkenotat
- Rammenotat
- Tokolonnenotat
- VØL-skjema
- Gjenfortelje eller samandrag
- Spoletekst
- FOSS – forholdet mellom spørsmål og svar
- Selektiv understreking – Nøkkelord
- Repetisjon
- Forteljingsstruktur: forteljingskart, forteljingspyramiden (K. Kverndokken)
- Vurdere forfattarens handverk /skrivestil
- Læringslogg
- Vurdere eigen strategibruk
- Bruke ulike lesestrategiar
- Teikne for å hugse /forstå

Innføring av nye læringsstrategiar:
- Byggje opp ein presentasjon
- Lære å bruke læreboka
- Læresamtale
- Venndiagram
- Kommunikasjonstekst (Kom-tekst)/rolleskriving
- Hugseteknikkar / memorering (bruk av regler, tal)

Lesestrategiar: **vidareføring frå mellomsteget.**

(*"Lesing er…"*, Lesesenteret, Universitetet i Stavanger, 2008)

Eleven skal kunne bruke desse:
- **Å lese for å lære**

  Førlesing:
  - Skaffe seg oversikt over lærestoffet
  - Aktivere forkunnskap
  - Planleggje arbeidsmåte, strategibruk og tidsbruk (nærlesing eller skumlesing)
  - Vurdere mål med lesinga: lære, gjere, oppleve

  Lesefasen:
  - Tekststrukturelle verkemidlar: Overskrift, illustrasjonar
  - Organisering av kunnskap: tankekart, styrkenotat og liknande
  - Spørsmål til teksten

  Etterlesing:
  - Evaluere i forhold til målet med lesinga
  - Vurdere arbeidsmåtar og tidsbruk
  - Vere medveten på aktuell strategi
  - Oppsummering/reorganisering av lærestoffet

- **Å lese for å oppleve**

  Førlesefasen:
  - Finne god litteratur ut frå interesse og behov
  - Skape forventningar og motivasjon

  Lesefasen:
  - Slappe av og kose seg med bok og litteratur
  - Ta vare på leseopplevinga og lesegleda
  - Val av lesestrategi
  - Tekststrukturelle og språklege verkemidlar

  Etterlesing:
  - Evaluere i forhold til målet med lesinga
  - Strategimedvet
  - Oppsummering/reorganisering av innhaldet
  - Refleksjon
- **Å lese for å gjere**
  - Brukarveiledningar
  - Tabellar
  - Statistikk
  - Program

Foreldresamarbeid:

Plan for lese- og skriveopplæring er tema på første foreldremøte om hausten i 8. klasse.
På samtaletimen om hausten skal lærarane ta utgangspunkt i ny kartleggjing og testar i samtala. I tillegg skal ein samanlikne med tidlegare resultat.
Foreldra må få informasjon om korleis dei kan hjelpe ungdommen sin i arbeidet med skulearbeidet generelt og arbeidet med lesing og skriving av tekst spesielt. Korleis oppmuntre til lesing og leksearbeid heime vidare oppover, er ei veldig stor og viktig utfordring.

Når skulen tilbyr elevane intensive lesekurs, skal både føresette og eleven skrive under på om dei tek imot kurset eller ikkje. Føresette må og skrive under på at eleven følgjer opp lesekurset undervegs.

Måla i lese-og skriveopplæringsplanen må og vere med i grunnlaget for samtala om eleven si faglege utvikling.

Foreldra si rolle med å stimulere og oppmuntre til vidareutviklinga av lese- og skrivedugleik hos ungdommane er uvurderleg.

Kompetansemål i norsk i Kunnskapsløftet

Etter 10. årstrinn

Muntlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- uttrykke egne meninger i diskusjoner og vurdere hva som er saklig argumentasjon
- drøfte hvordan språkbruk kan virke diskriminerende og trakasserende
- delta i utforskende samtaler om litteratur, teater og film
- forstå og gjengi informasjon fra svensk og dansk dagligtale
- lede og referere møter og diskusjoner
- vurdere egne og andres muntlige framføringer
- gjennomføre enkle foredrag, presentasjoner, tolkende opplesing, rollespill og dramatisering, tilpasset ulike mottakere

Skriftlige tekster

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese og skrive tekster i ulike sjangere, både skjønnlitterære og sakspregede på bokmål og nynorsk: artikkel, diskusjonsinnlegg, formelt brev, novelle, fortelling, dikt, dramatekst og kåseri
- bruke lesestrategier variert og fleksibelt i lesing av skjønnlitteratur og sakprosa
- orientere seg i store tekstmengder for å finne relevant informasjon
- lese kritisk og vurdere teksters troverdighet
- gjenkjenne ulike måter å argumentere på i tekster
- begrunne egne tekstvalg med utgangspunkt i egne lesepreferanser og formålet med lesingen
- lese og gjengi innholdet i et utvalg tekster på svensk og dansk
- formidle muntlig og skriftlig egne leseerfaringer og leseopplevelser basert på tolkning og refleksjon
- gjenkjenne de språklige virkemidlene humor, ironi, kontraster og sammenligninger, symboler og språklige bilder og bruke dem i egne tekster
- uttrykke seg presist og med et variert og nyansert ordforråd i ulike typer tekster på bokmål og nynorsk
- vise hvordan tekster i ulike sjangere kan bygges opp på ulike måter
- vurdere egne tekster og egen skriveutvikling ved hjelp av kunnskap om språk og tekst
- bruke tekstbehandlingsverktøy til arkivering og systematisering av eget arbeid
- bruke tekster hentet fra bibliotek, Internett og massemedier på en kritisk måte, drøfte tekstene og referere til benyttede kilder

Sammensatte tekster
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- tolke og vurdere ulike former for sammensatte tekster
- bruke ulike medier, kilder og estetiske uttrykk i egne norskfaglige og tverrfaglige tekster
- vurdere estetiske virkemidler i sammensatte tekster hentet fra informasjons- og underholdningsmedier, reklame og kunst og reflektere over hvordan vi påvirkes av lyd, språk og bilder
- gjøre rede for grunnleggende prinsipper for personvern og opphavsrett knyttet til publisering og bruk av andres tekster

Språk og kultur
Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- presentere viktige temaer og uttrykksmåter i sentrale samtidstekster og sammenligne dem med framstillinger i klassiske verk fra norsk litteraturarv: kjærlighet og kjønnsroller, helt og antihelt, virkelighet og fantasi, makt og motmakt, løgn og sannhet, oppbrudd og ansvar
- gjøre rede for hvordan samfunnsforhold, verdier og tenkemåter framstilles i oversatte tekster fra samisk og andre språk
- presentere resultatet av fordypning i tre selvvalgte emner: et forfatterskap, et litterært tema og et språklig tema
- gjøre rede for noen kjennetegn ved hovedgrupper av norske talemål
- forklare bakgrunnen for at det er to likestilte norske skriftspråk og gjøre rede for språkdebatt og språklig variasjon i Norge i dag
- gjøre rede for rettigheter i forbindelse med samisk språk og om utbredelsen av de samiske språkene i Norge, Sverige, Finland og Russland
- forklare hvordan mening og uttrykk videreføres og endres når enkle fortellinger, tegneserier og poplyrikk oversettes til norsk

Mål for Lese- og skriveopplæring på 8.-10. steg:

Mål	**Innhald /metodar vi skal bruke i Seljord**	**Aktuelt materiell / verktøy**
Lesing:		
Overordna mål: Lesing skal vere eit verktøy for å lære, gjere og oppleve.		
Vidareutvikle lesedugleiken		
▪ Ha funksjonell fart, flyt og forståing i lesinga ▪ Utvikle god evne til å lese høgt ▪ Skal kunne lese ei bok på ei viss mengde tekst utan illustrasjonar ▪ Kjenne att ordstammer og ordsamansetting ▪ Skal kunne lese tekstar på både sidemål og hovudmål	▪ Øve på for- og etterstavingar ▪ Utvide ordforrådet ▪ Mengdetrening ▪ Trene høgtlesing ▪ Repetert lesing ▪ Lesestrategiar ▪ Læringsstrategiar ▪ 2 intensive leseperiodar over minst 2 veker i alle klasser pr. år ▪ 1 lesetime pr. veke ▪ Lesekontrakt **For dei som treng ekstra hjelp:** - Intensive lesekurs for elevar som strevar med leseteknikk og ordavkoding ut frå kartlegging og testresultat. - Ta utgangspunkt i der eleven er, og ev. gå tilbake i plan for barnesteget for å finne mål og arbeidsmåtar. - Vidare testing i samarbeid med logoped	- Lesekasetten, Lesesenteret, UiStavanger - Lære å lære, Carol Santa - Drillpro - Lese-og skriveopplæring i grunnskulen, Gerd Salen - Den andre leseopplæringa, Bjorvatn/Tønnesen - Leseverksted, Kristin Giæver - Prinsipper for god leseopplæring, Jørgen Frost - Helhetslesing i Praksis, Bredtvet komp.senter - Lesedidaktikk etter den første leseopplæringa. A. Roe - Unge og vaksne med lesevansker. Gabrielsen, Heber og Høien - Kartleggeren for ungdomskole og vgs. - God leseutvikling. Lundberg/Herrlin
Lesing for å lære		
▪ Vurdere mål med lesing for å kunne velje lesestrategi ▪ Skal kunne skaffe seg oversikt over lærestoffet ▪ Skal kunne aktivere forkunnskap ▪ Kunne få med seg hovudbodskapen ▪ Planlegge arbeidsmåte, strategibruk og tidsbruk ▪ Søke fakta i ulike kjelder ▪ Kunne lese kritisk og vurdere innhald	▪ Lesestrategiar ▪ Læringsstrategiar ▪ 2 intensive leseperiodar over minst 2 veker i alle klasser pr. år ▪ Fokus på lesing i alle fag ▪ Lære omgrep i alle fag og tema, gjennom t.d. Vekeord ▪ Arbeide kritisk med reklame, internett m.m ▪ Synleggjere læringsmål ▪ Dramatisering	
Lesing for å oppleve		
▪ Bli glad i å lese ▪ Slappe av og kose seg med litteratur ▪ Få gode leseopplevingar ▪ Utvide horisonten	▪ Lesestrategiar ▪ Høgtlesing ▪ 1 lesetime pr. veke ▪ 2 intensive leseperiodar over minst 2 veker i alle klasser pr. år ▪ Finne god og høveleg litteratur ▪ Lese ulike sjangrar ▪ Litterære samtaler	**Aktuelle nettstader:** www.ung.no Si:D Aftenposten: diskusjonsside for ungdom www.foreningenles.no

	▪ Bokpresentasjon ▪ Bibliotekbesøk ▪ Klassesett/boklån ▪ Lesemotiverande tiltak som synleggjer lesing, t.d. Lesefot, lesebarometer ▪ Forfattarbesøk ▪ Bruk av nettstader om litteratur ▪ Film basert på bøker ▪ Teater ▪ Dramatisering	
Lese for å gjere		
▪ Kunne lese og følgje instruks og brukarrettleiingar ▪ Kunne hente ut informasjon frå statistikk, tabellar og program ▪ Kunne løyse ei oppgåve ut frå skriftleg informasjon	▪ Lesestrategiar ▪ Lage mat ut frå oppskrift ▪ Trene på å løyse tidlegare eksamensoppgåver ▪ Lage tabellar og diagram ut frå eigne undersøkingar	Lærebøkene Rutetabellar på nett TV-program o.l
Skriving:		
Overordna mål: Skriving skal vere eit tankeverktøy og ei kommunikasjonsform.		
Tekstskaping:		
▪ Skal kunne skrive lengre og samanhengande tekst ▪ Skal kunne skrive både fagtekst og skjønnlitterær tekst ▪ Skal kunne skrive tekst innan ulike sjangrar ▪ Skal kunne tilpasse ein tekst til mottakar og føremålet med teksten ▪ Kunne jobbe prosessorientert med tekst ▪ Skal kunne reflektere skriftleg over både tekst og opplevingar ▪ Skal kunne vurdere eigen tekst med tanke på både innhald og form ▪ Eleven skal kunne ta i bruk ulike språklege verkemiddel. ▪ Elevane skal kunne bruke ulike kjelder	▪ Læringsstrategiar ▪ Byggje opp ein disposisjon ▪ Prosessorientert skriving ▪ Sjangerlære ▪ Skrive reflekterande tekst ▪ Øve på viktige element innan skriving: bruk av synonym og antonym, samanbinding av tekst, variere setningsoppbygging, innleiing og avslutning. ▪ Bli presentert for ulike teksttypar ▪ Øve på språklege verkemiddel, som t.d. gjentaking, kontrast, skildring, ironi, metaforar, samanlikningar, rim og rytme, motsetningar, språklege bilete, besjeling. ▪ Lære kjeldebruk	- God skriveutvikling. Ingvar Lundberg - Lærebøkene
Funksjonell skriving:		
▪ Skal kunne dei ulike reglane for rettskriving, grammatikk og syntaks ▪ Skal få utvikla automatisert skriving ▪ Vidareutvikle personleg handskrift ▪ Skal kunne skrive på både hovudmål og sidemål ▪ Skal bruke eit variert og presist språk ▪ Kunne bruke retteprogram	▪ Trene rettskriving ▪ Trene teiknsetting, avsnitt og struktur i teksten ▪ Trene på å bruke retteprogram ▪ Trene på å bruke ordbøker **For dei som treng ekstra hjelp:** - Trening på rettskriving/rettskrivingsreglar for elevar som strevar ut frå kartlegging og testresultat.	- Lærebøkene - Ordbøker: framandordbok, synonymordbok - Retteprogram - LingDys, skriveprogram for norsk - LingRight, skriveprogram i engelsk

	- Ta utgangspunkt i der eleven er, og ev. gå tilbake i plan for barnesteget for å finne mål og arbeidsmåtar. - Vidare testing i samarbeid med logoped	
Interesse og motivasjon for skriving:		
▪ Bli glade i å skrive ▪ Oppleve nytta av å kunne uttrykke seg skriftleg ▪ Å kunne skrive for eit publikum	▪ La elevane skrive mykje, i alle fag og samanhengar ▪ Skrive for å publisere, som t.d. klasse- eller lokalavis, blogg, leseinnlegg, oppslag m.m.	www.ung.no Si:D Aftenposten: diskusjonsside for ungdom På skross. Aftenposten
IKT: ▪ Skal kunne bruke digitale verktøy i skriving i alle fag ▪ Skal kunne skrive effektivt på data	▪ Jobbe med ulike tekstbehandlingsprogram ▪ Trene Touch-metoden ▪ Hente og bruke informasjon frå internett ▪ Lære kritisk kjeldebruk ▪ Lære å oppgje kjelder på riktig måte	- Teksthjelpemiddel: Word e.l PowerPoint PhotoStory Internett - LingDys, skriveprogram for norsk - LingRight, skriveprogram i engelsk
Lære å lære - Læringsstrategiar:		
For 8. klasse ▪ Lære å bruke fagbøker/ læreboka ▪ Byggje opp ein presentasjon / framføring ▪ Trene minnet ▪ Få oversikt over lærestoffet ▪ Samle tankane og moment til eit vidare arbeid ▪ Utvide ordforråd	▪ Bruke fagboka ▪ Tankekart: teiknekart, friformkart m.m ▪ Rammenotat/Tokolonnenotat ▪ Læresamtale	▪ ”Lære og lære”, Carol Santa ▪ ”Læringstrategier i tilpasset opplæring”, Kari Hole
For 9. klasse: ▪ Trene minnet ▪ Gjenfortelje ▪ Lage samandrag/ resymé ▪ Utvide kunnskapen ▪ Motivere for å innhente ny kunnskap	▪ Teikne for å hugse /forstå ▪ Venndiagram ▪ VØL-skjema ▪ Finne nykkelord/ lage resymé	▪ ”Lære og lære”, Carol Santa ▪ ”Læringstrategier i tilpasset opplæring”, Kari Hole
For 10. klasse: ▪ Få djupare forståing for eit tema ▪ Lære teknikkar for å lære ▪ Hugseteknikkar ▪ Å kunne velje eigen strategibruk	▪ Kommunikasjonstekst (Kom-tekst)/rolleskriving ▪ Memorering (bruk av regler, tal) ▪ Vurdere eigen strategibruk	▪ ”Lære og lære”, Carol Santa ▪ ”Læringstrategier i tilpasset opplæring”, Kari Hole
Kartlegging:		
Kartlegging av språkforståing, lese- og skrivedugleik	”Kartleggeren”. Alle, ein gong kvart år	
Kartlegging av lese- og skrivedugleik	Nasjonale prøver, 8. klasse	
Kartlegging av Lesedugleik	Ordkjedetesten. Alle. For heil klasse	
Lese-og skriverelatert dugleik	Heildagsprøver i norsk	
Vidare kartlegging ved bekymring, sjå eige oppsett		

Litteraturliste, pr. 30.6.10:

Allard, Birgitta, Margret Rudqvist og Bo Sundblad (2006). *Den nye LUS-boken. En bok om leseutvikling.* Cappelen Akademisk forlag

Allard, Birgitta m.fl. (2003). *Leseutvikling. Nytt leseutviklingsprogram for den første lese- og skriveopplæringen.* Cappelen Akademisk forlag

Anmarkrud, Øistein og Refsahl, Vigdis (2010). *Gode lesestrategier på mellomtrinnnet.* Cappelen akademiske forlag.

Armstrong, Thomas (2005). *Mange intelligenser i lesing og skriving.* Abstrakt forlag

Bele, Irene Velsvik (2008). *Språkvansker. Teoretiske perspektiver og praktiske utfordringer.* Cappelen Akademisk Forlag

Bjerre, Anne Marie og Jesper Friis (2002). *Nei farfar! For vi børnestaver…* Alinea, Lyst og læring

Bjerre, Anne Marie og Jesper Friis (2004). *Børnestavning – hva så?* Alinea, Lyst og læring

Bjorvand, Agnes-Margrethe og Elise Seip Tønnesen (2002). *Den andre leseopplæringa. Utvikling av lesekompetanse hos barn og unge.* Universitetsforlaget

Bråten, Ivar (red.) (2007). *Leseforståelse*. Cappelen Akademisk Forlag.

Eik, Liv Torunn (red.) (2000). *Storyline, tverrfaglig tilnærming til aktiv læring.* Tano Aschehoug

Einseth, Anders (red.) (2008). *Lese- og skrivevansker. Metode og teori.* PEDLEX Norsk Skoleinformasjon

Elvemo, Jarle (2000): *Lese- og skrivevanskaer. Teori, diagnose og metoder.* Fagbokforlaget

Engen, Liv (2003). *Foreldrenes ABC. Hvordan stimulere barns leseglede og skrivelyst.* DAMM

Engen, Liv (2002). *Lærerens ABC. Håndbok i lese- og skriveopplæring.* Damm forlag.

Ervik, Ann Britt (2002): *Leik i norskfaget.* Idébok for mellomsteget. Samlaget

Espenakk, Unni m.fl. (2007). *Språkveilederen*. Bretvedt kompetansesenter.

Fløgstad, Tom Rune og Grete Helle (2007): *Helhetlig skoleutvikling – Frå kenguruskole til lærende organisasjon.* Kommuneforlaget

Fløgstad, Tom Rune og grete Helle (2007) *Helhetlig skoleutvikling - Læringsstrategier og utviklingsverktøy.* Kommuneforlaget

Fredheim, Gerd (2008): *At læse for at lære. En praksisbog i læringsarbeidet.* Gyldendal

Frost, Jørgen (1999). *Lesepraksis – på teoretisk grunnlag.* Cappelen Akademisk Forlag

Frost, Jørgen (2003). *Prinsipper for god leseopplæring. Innføring i den første lese-og skriveopplæringen*. Cappelen Akademisk Forlag

Frost, Jørgen (2007). *Artikkel 10. Å gjøre tilpasset opplæring tilpasset. I:* Vold, Elin Kragset (red.) (2007). V*i har prøvd alt! Systemblikk på pedagogiske utfordringer. En artikkelsamling om tilpasset opplæring, inkludering og atferd i skolen.* Statped. skriftserier nr.55

Frost, Jørgen (red.) (2009). *Språk- og leseveiledning – i teori og praksis.* Cappelen Akademisk Forlag

Gabrielsen, Egil m.fl. (2003). *Lese- og skriveutvikling. Fokus på grunnleggende ferdigheter.* Gyldendal Akademisk forlag

Gi rom for lesing! Strategi for stimulering av leselyst og leseferdigheter 2003-2007. Tiltaksplan (2003). Utdannings- og forskningsdepartementet

Gi rom for lesing i Telemark. Strategisk plan for 2004-2007 (2005). Fylkesmannen i Telemark

Gi rom for lesing! Strategi for stimulering av leselyst og leseferdighet 2003-2007. Strategiplan (2005). Utdannings- og forskningsdepartementet

Gi rom for lesing! Veien videre (2007). Utdanningsdirektoratet

Godøy, Oddhild R. m.fl. (2005): *Leseveilederen.* Bretvedt kompetansesenter og Dysleksiforbundet

Godøy, Oddhild og May Britt Monsrud (2008). *Spesialpedagogisk leseopplæring – en veileder.* Bredtvet kompetansesenter

Haugstad, Odd (2004). *Begynnerlesing. Praktisk/teoretisk innføring. Småskoletrinnet 1.-4.klasse.* Pedagogisk forlag

Hekneby, Grete (2005). *Elevens håndskrift. Skriftforming i grunnskolen.* Universitetsforlaget
Hekneby, Grete (2003). *Skrive – lese – skrive. Begynneropplæring i norsk.* Universitetsforlaget

Hole, Kari (2003). *Læringsstrategier i tilpasset opplæring.* InfoVest Forlag
Hole, Kari (2003). *Bruk av læringsstrategier for elever med ulike lærevansker.* InfoVest Forlag
Kartlegging av lesedugleik. Observasjonsmateriell for 1.klasse. Lærarrettleiing. Idéhefte. Læringssenteret/Utdanningsdirektoratet
Kartlegging av lesedugleik. Lærarrettleiing for 2.klasse. Lærarrettleiing for 3.klasse. Idéhefte for 2. og 3.klasse. Læringssenteret/Utdanningsdirektoratet
Kartlegging av lesedugleik. Idéhefte 5.klasse. Læringssenteret/Utdanningsdirektoratet
Kartlegging av lesedugleik. Idéhefte 7.klasse (tidlegare 6.klasse). Læringssenteret/Utdanningsdirektoratet
Kartlegging av lesedugleik. Idéhefte 9.klasse (tidlegare 8.klasse). Læringssenteret/Utdanningsdirektoratet
Klinkenberg, Jan Erik (2005). *Å bedre barns leseflyt. 27 varianter av repetert lesing.*
Kulbrandstad, Lise Iversen (2003). *Lesing i utvikling. Teoretiske og didaktiske perspektiver.* Fagbokforlaget

"Lesekassetten" frå Lesesenteret (2008). Universitetet i Stavanger.
Dei ulike hefta:
Lesing er…
Leik og læring. Grunnleggjande lese- og skriveopplæring på 1.trinn
Ny start for skriftspråklig utvikling
Bok i bruk på første til fjerde trinn
Bok i bruk på femte til sjuende trinn
Bok i bruk på åattande til tiande trinn
Fagbok i bruk
Perlejakten – på sporet av gode leseprosjekter i skolen
Gutter og lesing – lesevaner, lesetips, nye medier
Lese- og skrivevansker. Frå teori til IKT-baserte tiltak
Lesing på skjerm

Lundberg, Barbro, Hanne Myrvold og Birgit Stallemo (2007). *Tekstsamling 6*
Lundberg, Barbro, Hanne Myrvold og Birgit Stallemo (2007). *Inn i teksten 6*

Lundberg, Ingvar og Katarina Herrlin (2008). *God leseutvikling. Kartlegging og øvelser.* Cappelen Forlag.
Lundberg, Ingvar (2009). *God skriveutvikling. Kartlegging og undervisning.* Cappelen Forlag
Lyster, Solveig-Alma Halass (1994). *Språkrelaterte lærevansker hos barn og ungdom. Kartlegging og tiltak.* Universitetsforlaget
Lyster, Solveig-Alma Halaas (1998). *Å lære å lese og skrive - Individ i kontekst.* Universitetsforlaget
Læreplanverket for kunnskapsløftet. Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet
Løken, Knut Anders (2008) *Min lesekamerat.* Morsomme leseøvingar for barn og foreldre. Undrercover
Ryen, Jostein (2008) *Min lesetrener. Metoder for lesetrening i alle fag.* Undercover Forlag
Salen, Gerd B. (2003) *Lese- og skriveopplæring i grunnskolen. Kvalitetssikring av ferdigheter.* Universitetsforlaget
Santa, Carol (1996). *Lære å Lære. Prosjektet CRISS. CReasting Independence through Student-ownes Strategies. Norsk utgave.*. Stiftelsen Dysleksiforskning
Santa, Carol (1999). *Lære å lese. Innføring i Early Steps metoden.* Stiftelsen Dysleksiforskning.
(Skjelbred, Dagrun) (2003). *Å lese for livet. Barn lærer å lese.* Cappelen Akademisk Forlag
Stuestøl, Liv Carolina (2002). *Lesesiesta. Et enkelt og effektivt lesestimuleringstiltak.* DAMM
Trageton, Arne (?). *Skriv på PC – lær å lese! 1.-4.klasse.* PEDLEX
Trageton, Arne (2003). *Å skrive seg til lesing. IKT i småskolen.* Universitetsforlaget

Traavik, Hilde m.fl. (2003). *Skrive- og lesestart. Skriftspråkutvikling i førskole- og småskolealder. Teori og metoder.* Fagbokforlaget

Vold, Elin Kragset (red.) (2007). V*i har prøvd alt! Systemblikk på pedagogiske utfordringer. En artikkelsamling om tilpasset opplæring, inkludering og atferd i skolen.* Statped. skriftserier nr.55

Wold, Astrid Heen (red.) (1996). *Skriftspråkutvikling. Om hvordan barn lærer å lese og skrive.* Cappelen Akademisk forlag

Oversikt over aktuelle nettstader:

Faglege nettstader:
Gi rom for lesing: http://www.skolenettet.no
Lesesenteret: http://lesesenteret.uis.no/
Bredtvet kompetansesenter: www.statped.no/bredtvet
Statped Vest: www.statped.no/vest
Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforsking, UiStavanger **:** www.lesesenteret.no
Skolenettet: http://www.skolenettet.no
Språkrådet – oversikt over språksider: http://www.sprakrad.no/Politikk-Fakta/Andre_spraaksider/
Nynorsksenteret: http://www.nynorsksenteret.no/

Lese- og skrivetips:
Foreningenles!: http://www.foreningenles.no/
Foreningen les! sine ungdomssider: http://www.txt.no/
Leselyst: http://www.leselyst.net/
Foreldrenettet: http://www.foreldrenettet.no/cgi-bin/fug/imaker?id=57536
Barnebokinstituttet: http://www.barnebokinstituttet.no/
Leser søker bok: http://www.boksok.no/
Barnebokkritikk: http://www.barnebokkritikk.no/
Barnelitteratur: http://www.barnelitteratur.no/
Barnebok: http://www.barnebok.no/main.asp
Lesehulen: http://www.lesehulen.no/
Leksehjelp "Puggandplay": http://www.puggandplay.com/presentation/norwegianquest.asp#
Skrivebua: http://www.skrivebua.no/
Den første lese-og skriveopplæringen: http://smartped.no/abc/omsiden.html
Stavedeling: http://www.norsknettskole.no/filer/fu03/303arnklykke/prosjekt/index2.htm
Kulturnett: http://kulturnett.no/kulturtemaer/kulturtema.jsp?id=T3200094
Nynorsksenteret: http://www.nynorsksenteret.no/
Blikkboks: http://www2.blikkboks.no/lydarkivet/
Gi meg en A**:** http://www.gimegena.no/side.php?kategori=4
Barnekoordinatoren: http://barne.koordinatoren.com/
Pirion – kulturnytt på nynorsk for barnehagar og skular: www.pirion.no
Språkrådet - skulesider: http://www.sprakradet.no/Tema/Skole/
Troll i ord – lesetips, råd om høgtlesing: http://www.trolliord.org/
Tunkatten – Språk og songtips, nynorsk: http://www.tunkatten.no/default.asp?menu=3776

Forlag:
Gyldendal forlag: http://www.gyldendal.no/grunnskole/
Aschehoug forlag: http://www.aschehoug.no/grunnskole
Gan Aschehoug forlag: http://www.gan.aschehoug.no/gloria/id/33/subid/0
Det norske samlaget: http://www.samlaget.no/section.cfm?path=107
Cappelen /Damm forlag: http://www.cappelendamm.no/main/katalog.aspx?f=51
Fagbokforlaget: http://www.fagbokforlaget.no/?fag=Grunnskole
Fag og kultur: http://www.fagogkultur.no/section.cfm?SID=12
Lydbokforlaget: http://www.lydbokforlaget.no/
Arbeid med ord: http://www.arbeidmedord.no/
Esstess forlag: http://www.esstess.no/index.htm
Lettles forlag: http://www.llf.no/
InfoVest forlag: http://www.infovestforlag.no/
Blåmann barnebokklubb – nynorsbøker for barn: http://www.blamannbok.no/

Ulike biblioteksider med barnebøker:
Nettbiblioteket: http://nettbiblioteket.no/for_barn/for_barn_intro.html
Skedsmo bibliotek si heimeside: http://www.skedsmo.folkebibl.no/nye_barnesider/default.asp
Kristiansand folkebibliotek:
http://www.kristiansand.folkebibl.no/barn/index.pl?grID=2&grNiv=1&grNavn=Lesetips%20f